

СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

УДК 796.071.4(477)

Уляна Проценко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов Львівського державного університету фізичної культури

СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлюються основні суспільно-історичні та економічні умови становлення системи підготовки кадрів фізичного виховання та спорту в Україні у другій половині ХХ ст. Розкриваються умови заснування навчальних закладів та змістові аспекти підготовки фахівців фізичного виховання та спорту.

Ключові слова: фізичне виховання, фахівець фізичного виховання, навчальний план, навчальний заклад, система фізичної культури та спорту.

Лит. 18.

Ульяна Проценко, кандидат педагогических наук, доцент кафедры украинского и иностранных языков Львовского государственного университета физической культуры

ОБЩЕСТВЕННО-ИСТОРИЧЕСКИЕ И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ СТАНОВЛЕНИЯ СИСТЕМЫ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ И СПОРТА В УКРАИНЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ ХХ ВЕКА

В статье освещаются основные общественно-исторические и экономические условия становления системы подготовки кадров физического воспитания и спорта в Украине во второй половине ХХ в. Раскрываются условия создания учебных заведений и содержательные аспекты подготовки специалистов физического воспитания и спорта.

Ключевые слова: физическое воспитание, специалист физического воспитания, учебный план, учебное заведение, система физической культуры и спорта.

Ulyana Protsenko, Ph.D. (Pedagogy) Associate Professor of Ukrainian and Foreign Languages Department Lviv State University of Physical Culture

SOCIO-HISTORICAL AND ECONOMIC CONDITIONS OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORT TRAINING SYSTEM FORMATION IN UKRAINE IN THE SECOND HALF OF XX CENTURY

The article highlights the main historical and socio-economic conditions of physical education and sport training system formation in Ukraine in the second half of the twentieth century. The conditions for the establishment of educational institutions and content aspects of training specialists in physical education and sport are revealed.

Keywords: physical education, physical education specialist, curriculum, educational institution, the system of physical culture and sport.

Актуальність проблеми. Одне з важливих питань, над яким працює філософсько-педагогічна думка у нових соціально-економічних умовах суспільного життя України, є проблема фізичного та духовного збагачення особистості. Формування фізичної культури спрямованої на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування особистості, не можливе без підготовки висококваліфікованих фахівців з фізичної культури та спорту.

Проблеми професійної підготовки фахівців у галузі фізичного виховання й спорту у вітчизняній

науці досліджували Б. Ашмарин, О. Вацеба, Л. Волков, Ю. Железняк, В. Завацький, Т. Круцевич, Г. Максименко, М. Пантюк, Н. Пешкова, О. Солтик, О. Тимошенко, С. Філь, А. Цьось, Б. Шиян, Ю. Шкретій та ін.

Мета статті – висвітлити суспільно-історичні та економічні умови заснування і функціонування навчальних закладів фізичного виховання та спорту в Україні у другій половині ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Означені вище проблеми потребують не лише розробки нової, сучасної парадигми розвитку фізичної культури та спорту, але й потребують ретельного вивчення історії фізичного виховання в Україні у різні

СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

періоди її життя: “Однак, творчий пошук нових шляхів щодо вдосконалення системи фізичного виховання та наукове вирішення проблем теоретичних психолого-педагогічних засад фізичного виховання загалом неможливі без вивчення та переосмислення історичного досвіду минулого, що є обов’язковим компонентом будь-якої науки та має принципове значення для усвідомлення характеру її становлення, для успішного і ефективного просування вперед” [9, 72].

Аналіз наукової літератури доводить, що власне суспільне життя та соціальне замовлення спричинили ґрунт для створення й становлення профільних вищих навчальних закладів в Україні: Національного університету фізичного виховання і спорту України (1930 р.); Львівського державного університету фізичної культури (1946 р.); Харківської державної академії фізичної культури (1979 р.); Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту (1980 р.). Ці заклади утворювалися не на порожньому ґрунті, їхніми попередниками були школи, технікуми, інститути, а наполеглива праця учених та педагогів практиків і вимоги суспільства перетворили їх у потужні заклади для підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту.

Після створення СРСР визріла проблема навчання, виховання та розвитку дітей в умовах складного життя країни, яка стояла лише на початку свого становлення. Однак уже в 20-х роках ХХ століття проблема охорони дитинства, поширення гігієнічних та медичних знань, пошкваллення фізвиховної роботи стає важливим завданням тогочасної влади. Причин цьому було чимало: бідність населення і розруха усіх сфер життя у повоєнні та пореволюційні роки; погіршення стану здоров’я громадян і поширення багатьох важких хвороб на фоні досить слабкої медицини; збільшення кількості дітей-сиріт, бездоглядних та хворих дітей; відсутність достатнього медико-гігієнічного контролю у навчально-виховних закладах; недостатня кількість фахівців фізичного виховання та фізичної культури і загалом нерозвиненість цієї галузі у країні.

З огляду на це 1 липня 1920 року була прийнята Декларація Наркомосу УРСР про соціальне виховання дітей [3, 2 – 4], яка вказувала, що держава та всі освітньо-педагогічні працівники повинні сприяти забезпеченню прав кожної дитини – безпритульної або тієї, яка проживає в сім’ї на навчання, матеріальне утримання, охорону здоров’я тощо [3, 3].

Питання фізичного виховання та фізичної культури стають завданнями державної ваги і

потребують термінового розв’язання. Актуалізується проблема підготовки кадрів. Фізичне виховання повинно було стати важливою частиною навчально-виховного процесу не лише трудової школи, а й усіх навчально-виховних закладів, що існували у державі. Турбота про здоровий спосіб життя, прищеплення санітарно-гігієнічних навичок, організації фізвиховної та спортивної роботи серед різних категорій населення стали важливими напрямками роботи освітніх закладів і вимагали серйозної підготовки фахівця фізичного виховання. Учені того періоду доводять, що розвиток фізичної культури в школах був дуже низьким, у переважній більшості професійних закладів заняття фізичною культурою відбувалися, але не на достатньому рівні, а у роботі вищих навчальних закладів заняття з фізичного виховання не проводилися взагалі [15, 4].

Проблема підготовки фахівців фізичної культури актуалізувалася ще й низкою інших чинників, зокрема:

1) політичними, які були обґрунтовані у постанові про фізкультурних ЦК ВКП(б) від 16.10.1929 р.;

2) оборонними, внаслідок чого вагу фізкультури дорівняли до військової допризовної підготовки;

3) оздоровчими, що увиразнилися внаслідок вимог робітників запровадити фізичну культуру як засіб оздоровлення й підвищення працездатності;

4) суспільними, що визначилися потребами виховання колективістів.

Задля пошкваллення роботи у царині фізичного виховання, фізичної культури та популяризації спорту в Україні були об’єднані зусилля державних органів влади – Наркомосу, Наркомздраву, Вищої ради фізичної культури. Для посилення роботи у галузі фізичного виховання та фізичної культури активізується роботи ЗМІ, створюються спеціальні часописи, у яких надається конкретна дієва допомога усім, хто займається фізвиховною та спортивно-оздоровчою роботою. Ці часописи активно друкують статті наукового та методичного характеру, подають дані про різноманітні системи фізичного виховання, популяризують різні види спорту, пропагують здоровий спосіб життя, інформують населення про способи боротьби з різними хворобами тощо. Серед них слід назвати “Вестник воспитания”, “Теория и практика физкультуры”, “Вестник просвещения”, “Народный учитель”, “Известия физической культуры”, “Физкультура и спорт”, “Физкультуртаивист”.

СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Зауважимо, що питання фізичної культури та спорту активно висвітлювалися на сторінках газет і журналів, які видавалися у різних республіках тодішнього СРСР, проте були доступними для всіх. Серед них: “Всеобуч и спорт”, “Спартак” (Ленінград); “Вестник физической культуры” (Харків); “Красный спорт” (Київ) тощо. Ці видання допомагали в організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах фізичної культури і спорту в Україні.

Наше дослідження доводить, що тогочасні газети, журнали, альманахи, календарі тощо, які відображали завдання і проблеми фізичного виховання та фізичної культури публікували глибокі наукові статті українських та зарубіжних вчених і володіли вагомим науковим та прикладним потенціалом, озброюючи фахівців фізичного виховання вкрай потрібними знаннями та методами фізкультурної роботи.

Все ж найактуальнішою залишалася проблема забезпечення навчально-виховних закладів кадрами з фізичного виховання. Так, у Постанові колегії Главпроффорба про фізичне оздоровлення учнів вказується, що у всіх школах країни у досліджуваній період бракувало кваліфікованих кадрів з фізичного виховання та фізичної культури, запровадження фізичного виховання як окремого предмету вимагало відповідного науково-методичного забезпечення [16, 25]. З огляду на такий розвиток подій починається процес створення спеціальних закладів для підготовки кваліфікованих кадрів у сфері фізичного виховання та фізичної культури. У цей час було створено “...низку інститутів фізичного виховання, при педагогічних та медичних училищах і технікумах відкрито відділення фізичної культури, що готували фахівців для роботи в початковій та середній школах” [9, 74].

Пізніше, у 1929 році Декретом Ради Народних Комісарів СРСР фізичне виховання було уведене як обов’язкова навчальна дисципліна у програми всіх навчальних закладів країни в обсязі 2 години на тиждень. Потреба у кваліфікованих кадрах стає особливо значущою і перед освітою ставляться завдання створення відповідних закладів.

При цьому перед майбутніми фахівцями в галузі фізичної культури ставилися завдання оволодіти знаннями та уміннями щодо організації фізичного виховання та фізкультурно-масової роботи, проведення профілактичної роботи для зміцнення та підтримання здоров’я дітей та молоді, озброєння знаннями щодо ведення здорового способу життя і боротьби з епідеміями тощо.

Ще однією важливою передумовою створення спеціалізованих вищих навчальних закладів

фізичної культури та спорту стало прийняття у жовтні 1929 року Постанови ЦК ВКП(б) “Про фізкультурний рух” [13, 315]. А у квітні 1930 року у відповідності з цією постановою була створена Всесоюзна рада з фізичної культури та спорту (ВРФК), на яку покладалося керівництво роботою з фізкультури і спорту, що проводилася державою та громадськими організаціями країни, а також планомірна підготовка фахівців для цієї сфери [8, 8].

Актуалізація кадрових питань була продиктована соціальним замовленням і вимагала мобілізації зусиль медичної, психологічної та педагогічної науки. У грудні Пленум ВРФК розглянув питання розвитку фізичної культури та виховання дітей і вказав на необхідність зміцнення здоров’я дітей та молоді засобом фізичної культури, обов’язкове включення занять фізичної культури та спорту у режим дня школярів, повідомлення учням елементарних знань про гігієну людини тощо [13, 315]. Уроки фізичної культури стали невід’ємною частиною навчальних планів, учні приступили до складання програм з фізичного виховання школярів, розпочалася робота з розробки методичного забезпечення навчально-виховного процесу. З початку свого існування в СРСР розпочинається робота щодо формування власної системи фізичної культури та спорту. Задля показу переваг радянського способу життя було мобілізовані кращі кадри та засоби для створення такої системи, яка б задовольняла державу, що розпочала будівництво нового суспільного ладу – соціалізму. Так була зроблена спроба використання рухових тестів для визначення рівня фізичної підготовленості населення, яка одержала назву Всесоюзний фізкультурний комплекс “Готовий до праці і оборони СРСР”. Офіційно ініціювали створення цього комплексу комсомольські організації Ленінграда, але широку підтримку виявили чи не усі громадяни країни.

Важливою віхою активізації роботи Державного інституту фізичної культури стало прийняття у 1931 році Наркомпросом програми військово-патріотичного виховання учнів. Вона носила переважно військово-ідеологічний характер і передбачала фізичне виховання та всебічну військову підготовку школярів. Значну роль в активізації військово-патріотичного та фізичного виховання дітей та молоді у цей період зіграв закон від 13 серпня 1930 року “Про обов’язкову військову службу” [13, 314]. Реалізацію завдань фізичної культури та спорту повинні були взяти на себе відповідні кваліфіковані кадри.

СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Так, у Постанові ЦК ВКП(б) від 25 серпня 1932 року “Про навчальні програми і режим у початковій і середній школі” окремих розділ (“Про учительські кадри”) присвячений питанням формування кадрового потенціалу тогочасної школи. У ньому визначено пріоритетні завдання роботи освітньої галузі у сфері підготовки учителів до роботи в нових суспільних обставинах.

У цей період Вища рада фізичної культури звернулася до відповідних органів влади з пропозицією увести до навчальних планів навчально-виховних закладів середньої ланки уроків фізичної культури і створення у школах спортивних гуртків. На цій основі було затверджено “Основні положення (засади) методики фізичного виховання у школі”. Це посилює потребу школи у кваліфікованих фахівцях з фізичного виховання.

Отже, у 1932 році були видані програми загальноосвітньої школи з фізичної культури. У пояснювальній записці до них вказувалося: “Фізична культура в школі є однією із основних ланок єдиної системи фізичної культури, що проводиться в СРСР; її зміст, об’єм і методи витікають із тих основних вимог, які ставляться підготовкою по комплексу “Готов до праці і оборони СРСР” [13, 316]. Вирішити питання фізичної культури та фізичного виховання засобом лише одного уроку в тиждень було неможливим. З огляду на це перед вчителями фізичної культури було поставлене завдання широкого залучення школярів до позаручної діяльності з фізичної культури та спорту.

Поліпшення турботи про фізичне виховання усіх верств населення безперечно мало позитивний характер, а тенденції масового залучення громадян до фізичної культури та спорту значно поліпшували стан їхнього здоров’я, формували санітарно-гігієнічні навички, виховували прагнення до здорового способу життя.

Проте, попри загальну позитивну тенденцію існували також і негативні. До них передовсім відносимо ідеологічні, які ґрунтувалися на прагненні влади будь-якою ціною утвердити пріоритетний статус СРСР у світі. Після вступу до Міжнародного олімпійського комітету розпочалася ідеологічна компанія щодо демонстрації переваг соціалістичного способу життя. Для цього прикладалися неймовірні зусилля задля перемог радянських спортсменів на різних спортивних змаганнях. Поступово спорт, фізична культура та фізичне виховання перетворюються в арену політичної, ідеологічної

боротьби, а олімпійські принципи широкої участі і масовості у прагненні перемоги будь-якою ціною. Такі перекося не могли не накласти відбиток на справу підготовки кадрів, а зміст освіти одержав вагому, але не потрібну *ідеологічну складову*.

Принагідно зазначимо, що піонерська організація стала інституцією, яка активно зайнялася питаннями фізичної культури та спорту серед своїх членів. Особливо у цьому руслі активізувалася її робота після постанови ЦК ВКП(б) від 21 квітня 1932 року “Про роботу піонерської організації (до 10-річчя піонер організації)” [11, 278 – 281]. У цьому документі вказувалося на важливість фізичного виховання підростаючого покоління; обґрунтовувалося необхідність розширення роботи з фізичної культури та спорту серед дітей та молоді; пропонувалося розширення форм і методів фізвиховної роботи; ставилися спеціальні вимоги з розширення матеріальної бази різних видів спорту та виробництва спеціального інвентаря; наголошувалося на важливості розширення оздоровчих міроприємств засобом створення лижних станцій, катків, туристської роботи тощо [11, 279].

Наше дослідження дозволяє стверджувати про стрімкий розвиток дитячого та юнацького спорту в Україні. У практику позашкільної роботи входять дитячі та юнацькі спортивні змагання, відбуваються спартакіади школярів із залученням багатьох тисяч дітей. Дитячий спорт вимагав відповідної бази для тренувальних занять, створення відповідної спортивної інфраструктури, формування відповідної методичної бази: “Створювалися спеціальні програми для ДСШ з гімнастики, легкої атлетики, футболу, тенісу, плавання, фігурного катання на ковзанах, лижному та конькобійному спорту” [13, 319]. Наше дослідження доводить, що у першу п’ятиріччю було збудовано 22 крупних стадіони, 4000 невеликих стадіонів і спортивних площадок, 250 000 гімнастичних залів, 25 водних станцій, 500 лижних станцій, 185 будинків фізичної культури [13, 319].

Проте найважливішою проблемою залишалася підготовка кваліфікованих кадрів у галузі фізичної культури та спорту: “Досягнення у фізичному вихованні дітей та молоді в 30-х рр. були значними. Проте слід було ще ширше охопити дітей регулярними заняттями фізкультурою і спортом. Для цього необхідно було додатково підготувати кваліфіковані кадри, зміцнити матеріальну базу дитячого спорту” [13, 319].

Питання гігієнічного виховання дітей у

СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

повоєнний період стали особливо гострими. Тимчасова окупація, масова евакуація дітей, несприятливі житлові умови, погане харчування, поширення хвороб негативно впливали на фізичний розвиток учнів. У 1945/46 навчальному році Державна санітарна інспекція СРСР провела медичне обстеження 50 тис. школярів і встановила, що фізичний їх розвиток за основними параметрами (ріст, вага, об'єм грудної клітини) відставали від аналогічних показників 1938 – 1940 рр. [10].

Для уникнення важких наслідків і остаточної втрати здоров'я дітей та підлітків слід було погубуватися про поліпшення умов життя, харчування та забезпечення навчальних закладів відповідними педагогічними кадрами, які б могли дати знання та вміння щодо збереження здоров'я школярів.

Дані періодичної преси вказують на те, що у 1944 році у двадцяти звільнених від німецьких військ областях України не вистачало 30 498 вчителів [14]. Для того, щоб якось вирішити цю проблему, були організовані спеціальні короткотермінові курси підготовки педагогів, проте кардинально вирішити означене питання вони, звичайно, не могли. Тому актуальним залишається питання створення вищих навчальних закладів, зокрема для підготовки фахівців з фізичного виховання.

У 1943 році, після звільнення Харкова від фашистів Державний інститут фізичної культури України відновив свою діяльність, а 24 березня 1944 року рішенням спільної постанови Ради Народних Комісарів Української РСР і Центрального Комітету КП(б)У № 924 “Про відновлення роботи навчальних закладів Комітету у справах фізичної культури і спорту при Раді Народних Комісарів Української РСР” він був переведений у Київ, у приміщення Київського технікуму фізичної культури [8, 17].

Посилення уваги уряду країни до фізвиховної роботи детермінувало створення у Москві згідно наказу Управління навчальними закладами Всесоюзного комітету у справах фізичної культури та спорту СРСР спеціальної комісії для перегляду змісту роботи навчальних закладів фізкультурного профілю: “Комісія визначила головними завданнями покращення чинних програм та розробку низки матеріалів для підвищення якості навчального процесу в інститутах фізичної культури” [18, 3]. Цією комісією були ретельно проаналізовані програми та навчальні плани закладів, визначено завдання та вектори розвитку фізкультурної освіти, сформульовано конкретні вимоги до випускника вищого навчального закладу фізвиховного спрямування тощо.

У процесі роботи комісії було визначено головні завдання і мету роботи профільних закладів фізичної культури та майбутнього педагога-випускника: студенти повинні були досконало оволодіти обраною спеціальністю, мати високу теоретико-методичну підготовку, досконало володіти певним видом спорту, мати глибокі психолого-педагогічні знання та відповідні здібності, бути моральним та культурним. Специфіка закладів фізичної культури визначалася як особлива, своєрідна і яскрава, а вимоги до майбутнього випускника такого закладу повинні бути вищими, ніж до студента будь-якого іншого вищого навчально-виховного закладу [5, 87 – 90].

Кадрова проблема була особливо складною у повоєнний період. Серед вчителів фізичної культури в 1947 / 48 навчальному році всього 2,2 % мали вищу освіту і 12 % середню; всі інші пройшли лише короткотермінову курсову підготовку [4, 11]. У початкових класах уроки фізичного виховання проводили вчителі не спеціалісти.

Традиція фізичної культури і спорту у Львові не була одно-національною. Тут співіснували українські, польські, австрійські, чеські спортивні товариства, які мали певні традиції, методологію та методику діяльності, особливості кадрової політики тощо. Діяльність цих згромаджень широко висвітлювалася як у спеціальній літературі, так у періодичній пресі. Активними дослідниками традицій фізичної культури і спорту на західноукраїнських теренах стали: І. Боберський (“Вартість тілесного виховання”, “Дух і тіло”); С. Гайдучок (“Вплив фізичного виховання на владу нашої молоді”, “Спорт і денационалізація”, “Тілесне виховання в У.Р.С.Р.”, “Фізичне виховання укр. Народу (огляд)”); Е. Жарський (“Історія українського фізичного виховання” “Повітря й сонце – добродії людства”, “Рух – засіб розвитку людини”, “Що таке “фізична культура”); Франко П. (“Прогульки і таборування”, “Фізичне виховання в народних школах I-ого ступня”, “Фізичне виховання на селі”, “Історія і теорія руханки”, “Початки українського спорту у Львові”, “Розвій руханки серед українців”, “Руханка і спорт на Рад. Укр”, “Руханкова справа на Великій Україні”). Ці праці українських учених об'єднували знання з різних сфер фізичного виховання та спорту, правдиво відображали існуючі на той час тенденції розвитку і становлення фізичної культури в Україні та світі, презентували кращі світові зразки розвитку справи фізичного виховання та його передові тенденції, слугували підручниками і посібниками для підготовки кадрів фізкультурного профілю.

СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Наше дослідження також дозволяє стверджувати, що на процес становлення Львівського державного університету фізичної культури значний вплив мало близьке зарубіжжя, зокрема розвиток цієї галузі у Польщі, яка як і Україна лише почала відбудовуватися у повоєнний час і мала значну потребу у вчителях фізичної культури: “Усвідомлюючи масштаби браку відповідних учительських кадрів, Міністерство Народної освіти Польщі у вересні 1945 року створило Центральну Державну Комісію з Підготовки вчителів, головним завданням якої стала організація короткотермінових педагогічних курсів. Постановами та розпорядженнями освітніх органів фізичне виховання ставало обов’язковою складовою навчального процесу усіх типів навчально-виховних закладів, що функціонували у державі. Це породжувало потребу у кваліфікованих фахівцях і, відповідно, вимагало науково-методичного та матеріального забезпечення їхньої підготовки. На це спрямовувався науковий потенціал наукових кадрів Польщі. Ці джерела були доступними також і для українських педагогів, що проживали на західноукраїнських теренах.

Відсутність спеціальних наукових праць власне для підготовки фахівців фізичного виховання, фізичної культури та спорту гальмували загальнодержавну політику щодо активізації спортивної та фізкультурної роботи. З огляду на це відповідними органами влади було поставлене питання активізувати роботу щодо забезпечення цих закладів відповідними науково-методичними виданнями: “Наприкінці 1947 року Всесоюзний комітет у справах фізичної культури і спорту зобов’язав Управління навчальними закладами протягом 1948 року переглянути підручники та навчальні посібники, які використовувалися в навчально-тренувальному процесі ВНЗ фізкультурного профілю. Було поставлено вимогу обов’язково рецензувати навчальну літературу у процесі її видання” [18, 4]. На профільні вищі навчально-виховні заклади фізичної культури та спорту покладалася відповідальність за зміст навчально-методичної літератури з проблем фізичного виховання та спорту, ці підручники і посібники мали чітко відповідати тогочасним вимогам до такого роду видань [12, 93].

27 грудня 1948 року Наркомосом був виданий наказ “Про поліпшення фізичного виховання в школі”. Ним визначалися основні напрямки роботи у цій сфері, документ зобов’язував “покрощувати постановку фізичного виховання школярів, широко розвернути позакласну

фізкультурну роботу в гуртках, секціях, юнацьких спортивних школах, звернувши особливу увагу на масову фізкультурну роботу і підготовку значкистів ГТО” [7].

Фізична культура та спорт у перше повоєнне десятиріччя активно розширює свої межі і широко застосовується у житті громадян, особливо дітей та молоді. Традиційними стають спортивні змагання з різноманітних видів спорту, у всіх регіонах проводяться спартакіади. Наше дослідження свідчить, що кількість учасників внутрішкільних спартакіад за один рік (з 1954 по 1955 рр.) зросла у чотири рази з 2 млн. до 8 млн. учасників [2, 3].

З 1955 року систематично проводяться літні і зимові спортивні ігри піонерів та школярів. Кількість учасників цих заходів постійно зростає. Так, у Всесоюзній спартакіаді учнів у 1955 році взяли участь 16 млн. чоловік [10, 134]. Уся означена вище діяльність потребувала висококваліфікованих кадрів, які успішно формувалися у стінах спеціалізованих вищих навчальних закладів України фізкультурного профілю.

Таким чином наше дослідження та аналіз робіт науковців [17] доводить, що повоєнний період був плідним щодо розвитку як закладів фізичної культури, так і їхнього науково-методичного забезпечення. Не дивлячись на значну мілітаризацію навчально-виховного процесу у сфері фізичної культури та спорту, все ж спостерігається кардинальне зростання кількості людей різного віку, що беруть участь у спортивно-оздоровчій діяльності, займаються різноманітними видами спорту, зростає кількість дітей, що активно займаються фізичною культурою та спортом.

Плани прийому до *аспірантури та докторантури* у повоєнні роки не виконувалися і станом на серпень 1945 року в Україні на 308 місць було прийнято лише 183 аспіранти. План прийому найбільше не виконали Народний комісаріат охорони здоров’я (замість 60 аспірантів прийнято 17) та Народний комісаріат освіти (замість 95 – прийнято 55) [6, 225 – 226].

Причина такого стану справ мала у собі економічне та соціальне підґрунтя – гостро стояла проблема відбудови народного господарства, а наукова робота уважалася справою другорядною і не важливою: “Відставання у підготовці молодих науковців частково можна пояснити тим, що після війни ще не встиг сформуватися потенціал достатньої кількості студентів та молодих викладачів з необхідним рівнем підготовки для продовження навчання в аспірантурі. Проте, це були не єдині фактори, що перешкождали

СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

вирішенню кадрових проблем вищої школи. Справа підготовки науково-педагогічних кадрів страждала через відсутність в республіці єдиного організаційного й методичного центру, який би планував, узагальнював, контролював і керував підготовкою й розподілом викладацьких кадрів. Не було й чіткої системи атестації науково-педагогічних працівників” [1, 254].

Висновок. Отже, здійснений нами аналіз суспільно-історичних та економічних умов становлення системи підготовки кадрів фізичного виховання та спорту в Україні у другій половині ХХ століття дає підстави стверджувати, що досліджуваний період був плідним щодо розвитку як закладів фізичної культури, так і їхнього науково-методичного забезпечення. Перспективами подальшого наукового дослідження вважаємо більш детальне вивчення діяльності спеціалізованих навчальних закладів у другій половині ХХ ст.

1. Васильчук Т.В. Підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в УРСР 1940-х рр. / Т.В. Васильчук // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного у-ту. – 2010. – Вип. XXVIII. – С. 253 – 257.

2. Воспитывать молодежь здоровой, сильной, выносливой // Народное образование. – 1956. – № 7. – С. 3.

3. Декларація Народного комісаріату освіти УРСР про соціального виховання дітей // Вісник наркомпросу УРСР – 1920. – № 1. – С. 2.

4. Калашиников Г.А. К проблеме профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры / Г.А. Калашиников // Основы профессионального мастерства учителя физической культуры. – Ульяновск, 1976. – С. 74 – 76.

5. Короновский В.Н. Работа комиссии по пересмотру учебных планов и программ институтов физической культуры / В.Н. Короновский // Теория и практика физической культуры. – 1945. – № 4 – 5. – С. 87 – 90.

6. Культурне будівництво в УРСР: збірник документів. – К.: Держполітвидав. – Т. 1 (1917 – 1941). – 1969. – 620 с.

7. Культура и жизнь. – 1949. – 11 января.

8. Літопис Національного університету фізичного виховання і спорту України / за заг. ред. В.М. Платонова. – К.: Олімпійська література, 2005. – 231 с.

9. Лук'янченко М.І. Становлення теорії та практики фізичного виховання в радянській Україні через призму реформаторської педагогіки (1920 – 1930 рр.) / М.І. Лук'янченко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту. – №. 12. – 2010. – С. 72 – 75.

10. Народное образование в СССР / под ред. М.А. Каирова и др. – М., 1957. – 134 с.

11. Народное образование в СССР: сб. документов. 1917 – 1973 гг. – С. 278 – 281.

12. О рассмотрении учебников для институтов и техникумов физической культуры // Теория и практика физической культуры – 1948. – № 2. – Т. 11. – С. 93.

13. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. (1917 – 1941 гг.) / отв. ред. Н.П. Кузин, М.Н. Колмакова, З.И. Равкин. – М.: Педагогика, 1980. – 456 с.

14. Педагогічні кадри // Радянська Україна. – 1944. – 11 липня.

15. Петров Н.И. Физическая культура и школа / Н.И. Петров // Теория и практика физкультуры. – 1928. – № 2. – С. 3 – 7.

16. Постановление коллегии Главпрофорба о физическом оздоровлении учащихся // Теория и практика физкультуры. – 1928. – № 6. – С. 24 – 26.

17. Свістельник І.Р. Документальні ресурси спортивної інформації: типолого-тематична характеристика / І.Р. Свістельник // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. / за ред. С.С. Єрмакова. – Х., 2002. – № 25. – С. 7 – 12.

18. Свістельник І.Р. Документальні ресурси спортивної інформації: типолого-тематична характеристика / І.Р. Свістельник // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. / за ред. С.С. Єрмакова. – Х., 2002. – № 25. – С. 7 – 12.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2015

“Мати свою власну думку можна лише в тому випадку, якщо знаєш, як його спростувати”.

Семюел Батлер
англійський письменник

